УДК 338.4

Т. Г. Олійник,
к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.6.10

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ БАШТАНСЬКОГО РАЙОНУ

T. Oliinyk,
senior lecturer, Department of Economics of enterprise, Mykolaiv national agrarian University, Nikolaev

ECONOMIC EFFICIENCY OF SUNFLOWER PRODUCTION AND WAYS OF ITS INCREASE AT AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE BASHTANSKY AREA

В останні роки спостерігається зростання попиту на олійні культури як на світових ринках, так і на ринку сільськогосподарської продукції України. Особливо популярним серед олійних культур є соняшник та продукти його переробки. В статті досліджується сучасний стан виробництва соняшнику в Баштанському районі Миколаївської області. За зведеною статистичною звітністю (2010—2017 рр.) проведено аналіз основних економічних показників виробництва соняшнику. Обгрунтовано його місце і роль для сільського господарства та національної економіки. Визначено умови розвитку виробництва та формування ефективності. Проведено аналіз динаміки основних показників та їх вплив на формування ефективності виробництва соняшнику. Запропоновано основні напрями підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику, основним з яких є зниження собівартості.

Адже саме пошук резервів її зниження допомагає багатьом господарствам підвищити свою конкурентоспроможність, уникнути банкрутства і вижити в умовах ринкової економіки.

Production and processing of oilseeds are among the leading branches of world agro-industrial production. In today's conditions of decline of livestock industries in the agroindustrial complex of Ukraine and its regions, the decision of problems of increasing volumes of production of vegetable protein and vegetable oil is of great importance. But in recent years, extensive methods of sunflower production predominate, as evidenced by the rate of decline in yield compared to the rate of reduction of gross tax. Extensive, way of obtaining raw materials can lead to a crisis of the sunflower industry of the country and its regions.

Attention to the problem of increasing the economic efficiency of production and growing of sunflower is due to the fact that its successful solution depends on the growth of enterprise profitability, increasing the competitiveness of products on the domestic and world markets, ensuring sustainable development of the agro-industrial complex. Ukraine is the largest producer in the world and supplier on the external markets of sunflower seeds and sunflower oil. This was achieved due to the stability of the domestic sunflower market, which is confirmed by the constant demand of processing enterprises and exporters during the season, with high purchasing prices, which ensure a high level of profitability of this crop.

The production of sunflower requires some costs, which formulate the cost of production. The most significant in the structure of total expenditures for production of sunflower seeds are the costs of maintaining the proper condition of fixed assets, which take into account depreciation, expenses for the purchase of spare parts and repair works. Therefore, it is appropriate for the enterprise to pay attention to the yield of this crop and, if possible, make efforts to level the negative trend of yield crop reduction.

After all, the main way to reduce the cost of agricultural products — is to increase the yield of agricultural crops. The main cultivation costs are made regardless of the level of yield and productivity, and the increase in costs is associated only with the receipt of additional products. Therefore, the cost per unit of output, as a rule, is reduced. To reduce costs, it is necessary that the rate of increase in crop yields significantly outstrips the increase in costs per hectare of sowing.

Ключові слова: економічна ефективність, виробництво соняшнику, результати діяльності, рентабельність виробництва соняшнику.

Key words: economic efficiency, production of sunflower, results of operations, profitability of sunflower production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Україна займає чільне місце серед держав, які вирощують соняшник, виробляючи у рік близько 10% насіння соняшнику у світі. Проте в останні роки переважають екстенсивні методи виробництва соняшнику, про що свідчать темпи зниження врожайності порівняно з темпами скорочення валового збору. Екстенсивний, шлях одержання сирови-

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Основні соціально-економічні показники Баштанського району

Показники	Роки				2017 р. у % до	
	2010	2015	2016	2017	2010 р.	2016 р.
Чисельність населення, тис. осіб	38,8	37,8	37,6	37,4	96,4	99,5
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн	1760	2863	3477	5372	305,2	154,5
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	140,3	136,5	145,8	145,3	103,6	99,7
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	47,3	230,1	270,1	356,4	753,5	131,9
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис. т	376,1	294,1	265,8	255,9	68,0	96,3
Рівень рентабельності, %	11,0	27,3	26,8	22,5	11,5 в.п.	-4,3 в.п

ни може призвести до кризи соняшникової галузі країни та її регіонів. Виробництво соняшнику, як найбільш поширеної олійної культури, є наразі стратегічно важливою проблемою для розвитку національної економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Увага до проблеми підвищення економічної ефективності виробництва та вирощування соняшника викликана тим, що від її успішного розв'язання залежить зростання дохідності підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках, забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу. Розв'язанням проблем підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: М.Ю. Коденська, К.В. Колузанов, А.А. Побережна, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, В.В. Крестьянінова, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, О.О. Чередніченко та інші.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Дослідити сучасний стан виробництва соняшнику в аграрних підприємствах Баштанського району Миколаївської області, проаналізувати показники економічної ефективності виробництва соняшнику та обгрунтувати основні шляхи підвищення його економічної ефективності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна є найбільшим виробником у світі та постачальником на зовнішні ринки насіння соняшнику і соняшникової олії. Цього вдалося досягти завдяки стабільності внутрішнього ринку соняшнику, що підтверджується постійним попитом переробних підприємств і експортерів упродовж сезону, високими закупівельними цінами, які забезпечують високий рівень рентабельності цієї культури.

Насіння олійних культур — унікальна сировина для отримання харчових та технічних олій, дешевих харчових та кормових видів білка з особливими біологічними та функціональними властивостями, високим вмістом біологічно активних речовин та широким набором макро-, мікро- та ультрамікроелементів [2].

Баштанський район займає площу 170616 га (6,9% від загальної території Миколаївської області). Район розташований у східній частині Миколаївської області і лежить у межах Причорноморської низовини. Рельєф низовинний, слабо розчленований, грунтовий покрив головним чином складається з південних чорноземів звичайних середньо і мало гумусних, місцями зустрічаються засолені грунти.

Проаналізувавши основні соціально-економічні показники Баштанського району бачимо, що за досліджуваний період скоротилась чисельність населення у 2017 році порівняно з 2016 роком на 0,5%, а порівняно з 2010 роком на 3,6%. Відбулось і зменшення площі сільськогосподарських угідь на 0,3% та перевезення вантажів автомобільним транспортом на 3,7%.

Таблиця 2. Динаміка посівних площ, урожайності та виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Баштанського району

Показники	Роки				2017 р.у % до	
	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2010 р.	2016 р.
Площа посіву, га	25437	22832	28605	25312	99,5	88,5
Валовий збір, ц	338310	497730	583540	394870	116,7	67,7
Урожайність, ц/га	13,3	21,8	20,4	15,6	117,3	76,5

Передплатний індекс 21847

Таблиця 3. Економічна ефективність виробництва соняшнику в ТОВ "Виробнича компанія "Прометей" Баштанського району

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до	
				2015 р.	2016 р.
Врожайність, ц/га	49,6	41,9	34,5	69,56	82,34
Собівартість 1 ц, грн: виробнича	71,49	159,93	695,46	972,81	434,85
реалізованої продукції	69,13	170,80	257,24	372,11	150,61
Ціна реалізації 1 ц, грн	710,05	847,52	1339,21	188,61	158,02
Прибуток , збиток, грн: на 1 ц соняшнику	640,92	676,72	1081,97	168,81	159,88
на 1 га посіву соняшнику	42989,89	26761,86	18478,12	42,98	69,05
на 1 грн. виробничих витрат	12123,40	3992,84	1079,56	8,90	27,04
Рівень рентабельності (збитковості), %	927,10	396,20	420,61	-506,49 в.п.	24,41 в.п.

Позитивною тенденцією є те, що підвищилась заробітна плата штатних працівників на 54,5%, та збільшився фінансовий результат до оподаткування на 31,9% у 2017 р. порівняно з 2016 роком.

У таблиці 2 проаналізуємо динаміку посівних площ, врожайності та виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Баштанського району.

Дані таблиці 2 показують, що площа посіву соняшнику в 2017 році порівняно з 2010 роком зменшилась на 125 га, а порівняно з 2016 роком на 3293 га. Валовий збір соняшнику у 2017 р. порівняно з 2010 р. збільшився на 16,7%, а порівняно з 2016 роком зменшився на 32,3%.

Із точки зору агротехнології, розширення посівних площ під соняшником не є позитивним показником, що пов'язано з його біологічними властивостями як сільськогосподарської культури. Він вкрай виснажує грунт, у зв'язку з чим його доцільно повертати на попереднє поле лише через декілька років. Проте виробники соняшнику — з метою збільшення доходів в умовах високих цін на цю культуру — часто нехтують вимогами агротехніки, що призводить до значного зниження урожайності та погіршення стану грунтів [6]. З іншого боку, це свідчить про екстенсивний спосіб вирощування соняшнику в Україні в останні роки, що не вважається раціональним ні з точки зору землекористування, ні з погляду економічної ефективності.

Ефективне виробництво соняшнику можливе насамперед у складі комплексу, під яким розуміється сукупність різноманітних галузей і видів діяльності, серед яких виробництво, заготівля, зберігання, переробка та реалізація насіння соняшнику і продукції його переробки. Ефективне функціонування комплексу неможливе без добре розвиненого інфраструк-

Таблиця 4. Розмір та структура витрат на виробництво 1 ц. соняшнику в ТОВ "Виробнича компанія "Прометей" Баштанського району

Елементи витрат	2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	грн	%	грн	%	грн	%
Прямі матеріальні витрати всього, в т.ч.:	32,03	44,8	124,02	77,5	627,08	90,2
- насіння та посадковий матеріал	5,65	7,9	6,76	4,2	17,61	2,5
- мінеральні добрива	1,58	2,2	40,59	25,4	63,45	9,1
- нафтопродукти	12,01	16,8	4,65	2,9	29,86	4,3
- оплата послуг і робіт сторонніх організацій	4,42	6,2	41,85	26,2	10,81	1,6
- решта матеріальних витрат	8,37	11,7	30,17	18,9	505,35	72,7
Прямі витрати на оплату праці	3,85	5,4	4,68	2,9	10,33	1,5
Інші прямі та загальновиробничі витрати всього, в т.ч.:	35,61	49,8	31,23	19,5	58,05	8,3
- амортизація необоротних активів	2,35	3,3	3,02	1,9	7,15	1,0
- відрахування на соціальні заходи	1,39	1,9	0,89	0,6	2,27	0,3
- решта інших прямих та загальновиробничих витрат	31,87	44,6	27,32	17,1	48,63	7,0
Усього витрат	71,49	100,0	159,93	100,0	695,46	100,0

Передплатний індекс 21847

турного забезпечення: наявності спеціалізованого транспорту, діяльності науково-дослідних інститутів, селекційних станцій, конструкторських бюро, які забезпечують селекцію культури, насінництво та агротехніку вирощування, технологію зберігання і переробки насіння соняшнику, олії, зеленого корму, силосу, макухи та шроту [4].

Аналіз економічної ефективності виробництва соняшнику у Баштанському районі, ми проведемо на основі одного з сільськогосподарських підприємств району, а саме ТОВ "Виробнича компанія "Прометей".

Аналізуючи показники, слід зазначити, що найвищим рівень рентабельності культури був у 2015 р. і становив 927,10%, що на 506,49 в.п. більше, ніж у звітному (420,61%). Але в звітному році цей показник збільшився в порівнянні з проміжним (на 24,41%), тому немає підстав стверджувати про негативну тенденцію. Ціна реалізації 1 ц є найбільшою в 2017 р., і становить 1339,21 грн, що на 58% більше, ніж у проміжному і на 88,61% ніж в базисному відповідно. Найбільші прибутки культури були в звітному році і прибуток на 1 ц соняшнику (в звітному році становить 1081,97 грн) має тенденцію до зростання, проте прибутковість на 1 грн виробничих витрат стрімко скорочується, що свідчить про збільшення витрати на виробництво цієї культури.

Виробництво продукції вимагає певних витрат, які формулюють собівартість продукції. Виробнича собівартість — це собівартість яка включає в себе витрати які йдуть на виробництво і доробку продукції і транспортування її до місця зберігання. До виробничої собівартості продукції включають: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; загальновиробничі витрати.

Проаналізуємо витрати, які пов'язані з виробництвом 1 ц. соняшнику, щоб стверджувати про економічну ефективність цієї культури для підприємства.

Витрати на виробництво 1 ц соняшнику мають тенденцію до зростання і в звітному році вони становлять 695,46 грн, що в 4,3 рази більше, ніж у 2016 році. Зросли також прямі витрати на оплату праці і в 2017 році вони становлять 10,33 грн за 1 ц соняшнику, що в 2,2 рази більше, ніж в проміжному. Найвідчутнішими в структурі загальних витрат є витрати на підтримання належного стану основних засобів виробництва, які враховують амортизаційні відрахування, витрати на придбання запасних частин та проведення ремонтних робіт. Отже, не зважаючи на те, що виробничі витрати підвищуються, ця культура все одно залишається прибутковою для підприємства.

Отже підприємству доцільно звернути увагу на врожайність цієї культури і за можливості докласти зусилля для нівелювання негативної тенденції скорочення врожайності. Адже головний шлях зниження собівартості продукції сільського господарства — це підвищення врожайності сільськогосподарських культур. Основні витрати по вирощуванню здійснюються незалежно від рівня врожайності і продуктивності, а збільшення витрат пов'язано лише з отриманням додаткової продукції. Тому витрати з розрахунку на одиницю продукції, як правило, зменшуються. Для скорочення витрат необхідно, щоб темпи збільшення врожайності сільськогосподарських культур значно випереджали зростання витрат на гектар посіву.

Сприятлива цінова ситуація і привабливий рівень рентабельності буде активно стимулювати аграріїв вирощувати соняшник. При цьому вкрай важливо дотримуватися перевірених технологій, що дозволить отримати прогнозований урожай насіння високої якості. Зараз існує потреба в якісному і недорогому товарі. Тому резерви збільшення доходів знаходяться в ретельному дотриманні агротехнічних заходів.

ВИСНОВКИ

Соняшник є однією із найпоширеніших та найбільш рентабельних сільськогосподарських культур в Україні. Рентабельність виробництва соняшнику в Баштанському районі протягом 2010—2017 рр. зросла на 11,5 в.п. Соняшник знаходиться на першому місці серед олійних культур за обсягами виробництва та переробки. Проведений нами аналіз свідчить, що у 2017 р. виробництво даної культури зросло на 16,7 % порівняно з 2010 р. Насіння соняшнику користується сталим попитом, що доводить його високу ліквідність. Виробництво даної культури є досить рентабельним для сільськогосподарських товаровиробників і не потребує значних додаткових затрат. Саме тому все більшого значення набуває науково обгрунтоване дотримання сівозміни у процесі вирощування соняшнику.

Зважаючи на агроекологічні особливості соняшнику та його вплив на якість грунтів, розширення його посівних площ призводить до проблем виснаження грунтів, порушення агроекологічних умов. Вирішення цих питань потребує комплексного наукового підходу.

Необхідною умовою зростання ефективності виробництва в досліджуваному підпри-

Передплатний індекс 21847

ємстві є наявність досконалої, якісної, високопродуктивної техніки, що відповідає прогресивній технології, забезпеченість підприємства якісною сировиною та матеріалами. Лише за цієї умови можна ефективно використати головний засіб виробництва аграрних підприємств — землю. Неухильне підвищення економічної родючості землі завжди актуальне, оскільки від її рівня залежить урожайність сільськогосподарських культур, кількість і якість виробленої продукції й обсяг пов'язаних з цим матеріально-грошових затрат.

Основними порадами в підвищенні економічної ефективності соняшнику в ТОВ "Виробнича компанія "Прометей" є: науково обгрунтоване чергування цієї культури в сівозміні, звернення до досвіду 2015 р. для покращення економічних показників майбутніх періодів, раціональне використання ресурсної бази та вектор на скорочення собівартості продукції без втрати її якості, за рахунок впровадження нового гібриду соняшнику. Слід вирощувати лише високогібридне насіння з рівнем гібридності понад 98 %, що забезпечить збільшення врожайності. Надавати перевагу гібридам перед сортами, оскільки їх урожайність і стійкість є вищою в 1,1—1,5 рази. Вирощувати переважно ті сорти та гібриди, які рекомендуються до використання в конкретних умовах й занесені до Державного Реєстру сортів рослин України.

Література:

1. Дяченко О.В. Шляхи підвищення урожайності соняшнику в умовах сучасних інтеграційних процесів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua

2. Зайцев О.М. Використання якісного насіння — найшвидший шлях до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / О.М. Зайцев // Пропозиція. — 2002. — № 5. — 48 с.

3. Зайцев О.М. Запровадження нових гібридів соняшнику — шлях до підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва / О.М. Зайцев // Пропозиція, 2002. — № 8—9. — 46 с.

4. Євчук Л.А. Напрями підвищення ефективності вирощування соняшнику та виробництва соняшникової олії / Л.А. Євчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2005. — № 1. — 42 с.

5. Мацибора В.І. Економіка сільського господарства / В.І. Мацибора. — К.: Вища шк., 1994. — 415 с.

6. Федоряка В.П. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні / В.П. Федоряка, Л.А. Бахчиванжи, С.В. Почколіна // Вісник соц.-екон. досл. — 2011. — № 41 (2). — С. 139—144.

References:

1. Diachenko, O.V. (2011), "Ways of increasing the productivity of sunflower in the conditions of modern integration processes of Ukraine", available at: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/091.pdf (Accessed 25 Feb 2019).

2. Zajtsev, O.M. (2002), "The use of quality seeds is the fastest way to improve the efficiency of agricultural production", Propozytsiia, vol. 5, pp. 48.

3. Zajtsev, O.M. (2002), "Introduction of new hybrids of sunflower — a way to increase the profitability of agricultural production", Propozytsiia, vol. 8—9, pp. 46.

4. Yevchuk, L.A. (2005), "Directions of increasing efficiency of sunflower growing and sunflower oil production", Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia, vol. 1, pp. 42.

5. Matsybora, V.I. (1994), Ekonomika sil's'koho hospodarstva [Agricultural Economics], Vyscha shk., Kyiv, Ukraine.

6. Fedoriaka, V.P. Bakhchyvanzhy, L.A. and Pochkolina, S.V (2011), "Efficiency of production and sale of sunflower in Ukraine", Visnyk sotsial'no — ekonomichnykh doslidzhen', vol. 41 (2), pp. 139—144.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2019 р.

www. dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28
(044) 458-10-73